

במאמר ר' יוסף "אי לאו האי יומא כו"

יקשה מהו שייחס ר' יוסף מעלת לימודו בתורה לנתינתה בסיני, דלכאו' מעלתו באה ע"י הלימוד ולא ע"י נתינתה / יבאר דברי המכילתא לענין מצות סיפור יצי"מ ע"פ המפרשים, דע"י ציווי התורה נעשה חלות ושם מצוה על החפצא גם קודם הקיום / יחקור אי שייך דין חפצא במצוות שנעשו ע"י פטור היכא שהחשיבו מעשהו למצוה, ויסיק דזהו שחידש ר' יוסף שהי' סומא ופטור מן המצוות / יבאר דלר' יוסף בלימודו היתה גם המעלה דמצווה ועושה, להיות הכל צריכים לו

עפ"ז גם נפקותא לדינא בכמה הלכות.

דהנה, לכאו' אי"מ כלל מה שאמר "האי יומא דקא גרים", שבזכות יום מ"ת נתרום ע"י לימודו וכו', היינו שיום נתינתה בסיני הוא הגורם למעלת לימודו בתורה - הא מעלה זו היא בזכות התורה עצמה ולא בזכות מה שניתנה בסיני, וגם קודם לזה היו אבותינו עוסקים בתורה, כדאיתא ביומא (כח, ב) "מימיהם של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם, היו במצרים ישיבה עמהם כו' אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה וכו'".¹ וא"כ, טפי הול"ל "אי לאו תורה" וכיו"ב (וכל' ר"ג בקידושין (לג, סוף ע"א) "אי לאו תורה כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא"?)!

יקשה מהו שייחס ר' יוסף מעלת לימודו בתורה לנתינתה בסיני, דלכאו' מעלתו באה ע"י הלימוד ולא ע"י נתינתה

איתא בפסחים (סח, ב) בענין מעלת התורה ולימודה: "רב יוסף ביומא דעצרתא אמר, עבדי לי עגלא תלתא (הי' מצוה לאנשי ביתו להכין לו סעודה. רש"י), אמר אי לאו האי יומא דקא גרים (שלמדתי תורה ונתרוממתי. רש"י) כמה יוסף איכא בשוקא (הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף ומה ביני לבינם. רש"י)". ע"כ.

ונראה לחדש בכוונת דברי ר"י כאן, דבמאמרו זה נתבאר גדר מצות לימוד התורה שנתחדש מיום מ"ת. ועד שמצינו

(1) וראה תנחומא ס"פ ויגש. פרש"י שם. מו, כח.

**יבאר דברי המכילתא לענין מצות
סיפור יצי"מ ע"פ המפרשים,
דע"י ציווי התורה נעשה חלות
ושם מצוה על החפצא גם קודם
הקיום**

והנראה בכ"ז, בהקדם הביאור בדברים תמוהים לכא' שמצינו במכילתא בענין חיוב סיפור יצי"מ בלילי פסחים, דהכי איתא התם⁹ עה"פ (בא יג, ח) "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים": יכול מראש חודש תלמוד לומר ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום ת"ל בעבור זה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ע"כ.

ומבואר במפרשים (ראה ס' האורה לרש"י ע' קה. ריטב"א להגש"פ. שבלי הלקט סדר פסח (ריח). אבודרהם. ועוד) הסברא דהו"א לומר שחיוב סיפור יצי"מ יהי' מר"ח, שזהו כיון שקס"ד דכשם שבר"ח ניסן נאמר ע"י משה הציווי על דיני הפסח ומצות אכילתו ומצות אכילתו על מרורים (בא יב, ח) שע"ז באה הגאולה דיצי"מ, אזי גם סיפור הגאולה צריך להתחיל מראש חודש. אלא שהשמיענו הכתוב דדוקא ביום ההוא, ובשעה שיש מצה ומרור כו'.

(9) הלשון בפנים הוא כהגירסא בהגש"פ. ובמכילתא הוא בשינוי לשון.

ואין לומר² דלמעלה אחרת נתכוין כאן שאינה קשורה עם לימודו בתורה, וכגון הא דבמ"ת נעשו ישראל "סגולה מכל העמים" (יתרו יט, ה)³ שנבחרו מכל עם ולשון⁴ - דכנ"ל כבר פרש"י להדיא שכוונתו למעלת הלימוד⁵, וגם מתוכן הסוגיא שם לפני⁶ ולאח"ז⁷ מוכח דבענין מעלת התורה עצמה ולימודה קאי כאן ולא דברים אחרים שהיו באותו יום, ועוד, דמשמע⁸ שקאי במעלה מיוחדת שהיתה לר"י עצמו גם לגבי אחרים מישראל ולא רק במעלה שישנה בכל ישראל.

וגם צ"ע מהו שדוקא ר"י התפאר יותר מכל תנאים ואמוראים שקדמוהו וכו', דנראה שנתכוין למעלה השייכת דוקא בו, וכמשי"ת.

(2) אף שבזה יתבאר יותר דדוקא ה' מה שהוסיף לומר "דקא גרים" ולא אמר בסתם "אי לאו האי יומא" (ולהלן בפנים ית' דדוקא זה לפי דרכנו) - דהי' אפ"ל שבזה נתכוין להדגיש מה שכוונתו לענין אחר שגרם היום שבו היתה נתינת התורה מלבד נתינת התורה עצמה.

(3) וראה פרש"י שם: אם עתה תקבלו כו'.

(4) ראה מ"א בשו"ע או"ח סי' ס' סק"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ד.

(5) נוסף על הדוחק שגם מעלה זו עצמה היתה מצד נתינת התורה, כבמ"מ שבהערה שלפנ"ז.

(6) "הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם מ"ט יום שניתנה בו תורה" - "להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל כיום שניתנה בו תורה" (פרש"י שם).

(7) "רב ששת כל תלתין יומין מהדר לי' תלמודי' ואמר כו'".

(8) וכמאמר רע"ק במו"ק כא, ב: כמה עקיבא בשוק. ר"נ בקדושין שם: כמה נחמן בר אבא איכא בשוקא.

שגדר החיוב הוא בהזכרת שם המצוות דפסח מצה ומרור - היאך היתה הו"א לענין זמן החיוב לומר שהוא מר"ח, הא כל מציאות ושם חפצא של מצוה דפסח מצה ומרור אינו בעולם עד זמן קיום מצותן בליל ט"ו בניסן, ומהי שייכותם לר"ח (או ל"ביום ההוא" - "מבעוד יום") שנוכל להזכירם אז?

וזוהו שרצו המפרשים הנ"ל לבאר, ובהקדם דהנה בחיוב מצוות התורה מצינו שמלבד חלות החיוב שישנו על הגברא נתהווה גם חלות דין על החפצא של המצוה, בגדרי תשמישי מצוה, תשמישי קדושה, קדושה וכיו"ב¹². ועד"ז באיסורין יש חלות בהחפצא עצמו לכמה דינים¹³.

ובל' חלות דין על החפצא הוא דבר

ונראה לומר דבדברי המפרשים כאן נטמן עומק גדול בביאור כוונת המכילתא, ובאו בזה לתרץ תמיהה בפשט דברי המכילתא. דהנה, מפשטות ל' המכילתא נשמע, שלא נתחדש כאן מן הכתוב הבנה חדשה בגדר מצות חיוב והגדת לבנך, אלא כל הלימוד מן הכתוב הוא רק להשמיענו הזמן אימתי ישנו לחיוב סיפור יצי"מ, ובא רק לשלול קס"ד שישנה בענין זמן החיוב דהו"א שהזמן הוא מר"ח וקמ"ל שהזמן הוא בליל ט"ו, אבל גם לפי ההו"א שפיר הי' ידוע גדר החיוב עצמו שהוא "והגדת... בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", היינו שצריך להזכיר¹⁰ (פסח¹¹) מצה ומרור, וכל ייתור הכתוב ודיוקו לא בא אלא לענין הזמן ללמדנו אימתי מקיימים חיוב זה - "בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך".

וא"כ הקורא דברי המכילתא לפי תומו תמה, דכיון שהי' ידוע לנו כבר

12) וכמה דרגות בזה: תשמישי מצוה, תשמישי קדושה, קדושה, כו' - ראה מגילה כו, ב. רמב"ם הל' ס"ת פ"י ה"ג ואילך. טושו"ע אור"ח סי' קנ"ד. יו"ד סי' רפ"ב. וראה שו"ע אדה"ז סי' מ"ב ס"ו.

13) ולהעיר מדין מצוה הבאה בעבירה. (ועיין תניא פל"ז שאחר שמביא הדוגמא בזה "אתרוג שאינו עולה" מוסיף "ומעוה הצדקה שאינן גזל" נראה בצד החיובי (שם פל"ד) "החומש מעלה עמו כל הארבע ידות" ראה לקו"ש ח"י"ב ע' 135]. ובהגהה שם מדמה "כל מצוה הבאה בעבירה" לאתרוג דעולה!). וראה לקח טוב כלל י"ב. בית האוצר מערכת א' כלל קכה. וראה צפע"י הל' מאכא"ס והל' תרומות נסמן לקמן הערה 35.

וע"פ הנ"ל בפנים י"ל שגם ז' מצות ב"ג (ראה לקמן הערה 17) - נתחדש לאחר מ"ת שמשנים החפצא (ראה רמב"ם סוף פ"ח מהל' מלכים).

ולהעיר מפי' המשניות להרמב"ם סוף פ"ג דתרומות. וראה לקמן בפנים סוף ס"ג. ואכ"מ.

10) וכמאמר ר"ג (פסחים קט"ז, סוף ע"א במשנה) "כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו כו' פסח מצה ומרור". וברמב"ם הל' חו"מ פ"ז ה"ה. ומסיים: ודברים האלו כולן הן הנקראין הגדה. ומשמע דזה דלא יצא ידי חובתו היינו מצות סיפור ביציאת מצרים, וכ"ה בקרית ספר להרמב"ם שם. וכ"כ במאירי לפסחים שם. וראה פמ"ג אור"ח (א"א) סי' תע"ט סק"ב. סי' תפ"ה סק"א. ולהעיר דמצינו יתירה מזו דאכילת פסח ומצה היינו זכירת יצי"מ - פרש"י ראה טז, ג. שו"ת הרא"ש כלל כד סי' ב. וראה לקו"ש ח"י"ז ע' 79 הערה 20.

11) ראה שבלי הלקט שם, ד"בזמן שביהמ"ק קיים הי' אומר בשעה שפסח ומצה ומרור מונחים כו'".

[ובזה מבואר היטב (וראה בארוכה לקו"ש ח"א פ' חיי שרה סי"ב ואילך. ח"ג פ' לך לך ס"ב-ג) מה שמצינו באברהם שכשנזקק לחפצא של מצוה בשביל שבועת אליעזר (שהשבועה צ"ל בנקיטת חפץ של מצוה (שבועות לח, ב. שו"ע חר"מ סי' פ"ז סי"ג-ט"ו)) אמר לו (חיי שרה כד, ב) "שים נא ירך תחת ירכי" - דלכאו' אי"מ מה ראה לבחור דוקא חפץ זה מכל חפצי מצוות שהיו לו ע"י שקיים כל המצוות. ולהנ"ל א"ש דרק מצות מילה קיים ע"י הציווי¹⁹ והי' בזה חלות חפצא של מצוה לענין דיני התורה²⁰, משא"כ בשאר מצוות שלא נצטווה²¹].

והנה החלות ושם שישנו על החפצא באיסורין הוא גם עוד קודם שיעשה בו

כל התורה, כי רק התורה שלאחר מ"ת פועלת בחפצא העולם, משא"כ דלפני מ"ת. וראה צ"ח פסחים שם. (19) אלא שאעפ"כ כ' הרמב"ם (פיה"מ סוף פ"ז דחולין. וראה סנהדרין נט, ב. וצפ"ע נ"ג) "אין אנו מלין מפני שאברהם אבינו ע"ה מל עצמו ואנשי ביתו אלא מפני שהקב"ה ציווה אותנו ע"י משה רבינו שנימול", אף שגם אברהם נצטווה "אתה וזרעך אחריו לדורותם" (לך יז, ט) - כיון שמ"מ, שלימות חלות קדושה על החפצא הוא רק אחר מ"ת. וא' הטעמים לזה י"ל, כיון שאינו בדומה אופן הציווי בנבואה לאברהם, שהוא ציווי לאיש פרטי על מצוה פרטית, לציוויים דמ"ת ע"י משה רבינו שניתנו כל תרי"ג מצוות לכל ישראל (כמבואר להלן בפנים העילוי שנפעל בכל ישראל ביום זה שנשלמה גירותם כו'). - ועיין הביאור בכ"ז בארוכה בלקו"ש ח"ט שיחה ג' לפ' שופטים ס"א, וס"ז ואילך. (20) ראה תוד"ה האי דינא (שבועות שם). ועיין לשון רש"י עה"פ שם. ובמפרשי רש"י. ואכ"מ.

(21) וצ"ע בגדרו של יצחק לאחרי העקידה - שנקרא "עולה תמימה" (פרשי' תולדות כו, ג. מב"ר פס"ד, ג), וראה לקו"ש חט"ו ע' 205 הערה 44 ובשוה"ג שם.

שנתחדש ע"י ציווי התורה מיום מ"ת. דבמצוות שקיימו האבות ("קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה"¹⁴), שלא היו מצווים ועושים, לא ראינו שהיתה איזה חלות על החפצא להשתנות בגדרו (אלא השינוי הוא רק ביחס להגברא עצמו¹⁵, בהיותו עושה המצוה¹⁶), והחידוש במי ש"מצווה ועושה" אחרי מ"ת אינו רק לענין מעלת הגברא (שגדול שכרו¹⁷) אלא גם לענין החפצא מה שהציווי משמא נותן כח ויכולת לעשות בו חלות חפצא של מצוה¹⁸.

(14) יומא שם. קדושין פב, א. בפרשי' תולדות כו, ה (בנוגע לאברהם). שם כו, יב. כו, ג. כז, ט (בנוגע ליצחק). וישלח לב, ה (ביעקב). וירא יט, ג ובפרשי' (בלוט).

(15) להעיר מהדיעות דאיסורי דרבנן הם רק איסורי גברא וההסברה בזה, ועד"ז במצוות דרבנן. ראה אתון דאורייתא כלל יו"ד. ועוד. לקו"ש ח"ח ע' 55.

(16) וע"פ מרו"ל שעד מ"ת היתה הגזירה דתחתונים לא יעלו למעלה כו' (שמור"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו) י"ל שכן הוא גם בז' מצות בני נח לפני מ"ת אף שנצטוו עליהן. והטעם כי תוכנן הרי הוא - ישוב העולם, בין אדם לחבירו נוגם ע"ז - ה"ז אדרבא יסוד ישובו של עולם וכמש"נ אין יראת אלקים במקום הזה והרגוני ע"ד אשתי (וירא כ, יא) - ואי"ז שייך להחפצא. וראה לקו"ש ח"י ע' 317 שוה"ג להערה 21, שע"פ פש"מ משמע דרק בזה שמפורש (נח ט, ד ואילך) נצטוו בני נח בפירושו. ואכ"מ.

(17) ראה קדושין לא, א. ב"ק לח, א. פז, א. ובכ"מ. וכפי' התוס' קדושין שם ד"ה גדול [ביאור התוס' - ראה אוה"ת מסעי ע' יג] (ועוד) שהוא במעלת פעולת הגברא. ולהעיר מפירושו המשניות להרמב"ם שצויין בסוף הערה 13.

(18) עפ"ז יומתק זה שמ"ת דוקא פעל קיום העולם, כדרו"ל (שבת פח, א וש"נ. וראה המשך הגמרא פסחים שם "והא"ר אלעזר כו"), אף שלפנ"ז קיימו האבות

ובזה יש לתרץ עומק כוונת המכילתא, ע"פ דברי המפרשים הנ"ל, שההו"א שבמכילתא הוא מחמת אמירת הצייווי ע"י משה בר"ח על מצות עשיית ואכילת הפסח, דמצד הצייווי עצמו כבר נפעל אז ונתחדש גדר ושם על החפצא דפסח מצה ומרור²⁴, ולזה קס"ד דכבר אז שפיר שייך לקיים מצות הזכרתם בסיפור יצי"מ ואמירת "בעבור זה כו"²⁵, כיון שמציאותם בתור מצוה כבר ישנה ע"י הצייווי שנאמר עליהם²⁶.

ועל זה נתחדש מ"ביום ההוא" דלא די בזמן שחל הצייווי על החפצא בלבד וצריך להיות ביום החיוב, אלא שעדיין קס"ד דסגי "מבעוד יום"²⁷ בזמן שכבר

הגברא איזה פעולה, דעצם ציווי התורה כבר גרם חלות על חפצא זה להיות עליו כל דיני חפצא של איסור. ויש לחדש, דעד"ז הוא גם לענין חפצא של מצוה, דכבר מיום שציוותה תורה להיות המצוה מתקיימת בחפצים אלו, חל עליהם איזה חלות תורנית בזה גופא שהם ראויים לקיים בהם דין מדיני התורה ושם מצוה עליהם²², שחלות זו לא היתה בהם קודם הצייווי (אלא שדיני קדושה וכו' חלים רק לאחרי קיום המצוה ע"י הגברא²³).

22) ומעין המבואר באברהם אבינו שלא מל עצמו קודם שנצטווה ועיכב קיומה אף שהי' זהיר כל ימיו לקיים כל המצוות – דכל זמן שלא נצטווה לא הי' עדיין שם וגדר ערלה, ובאם הי' מל הי' כחותך בעלמא ואין שם מילה על חיתוך זה כיון שלא הוטר דבר הנקרא בשם וגדר ערלה.

(ואף שעד"ז הוא גם באכילת מצה וכיו"ב, שלא הי' עדיין גדר מצוה, וכן בכמה מצוות כיו"ב, ואעפ"כ קיימן אברהם ובניו אחריו (ראה תוד"ה אלא ר"ה יא, א. פרש"י יט, ג. פדר"א פל"ב הובא בפרש"י תולדות כז, ט. תיב"ע שם. צפע"ג וירא יח, ו. תולדות כז, ג ואילך. ובכ"מ) – מ"מ, בשאר מצוות הנה במה שקיימן כפי שיכל, לא מנע לעולם האפשרות לקיים כדין, משא"כ במילה שאילו הי' מל שוב לא הי' יכול לעשות פעם אחרת מילת ערלה באם יצטווה מן השמים (וע"ד מה שהובא בריב"א ס"פ לך בשם הר"ף), ואף שעדיין הי' יכול להטיף דם ברית, מ"מ הי' חסר ענין עיקרי העברת הערלה. ועוד יש לחלק, דהתם הי' בזה עכ"פ גדר כללי דאכילת מצוה שכבר הי' שייך אז, וכן החילוקים בהאכילה ("פת לחם", "בן הבקר" וכו' – כמו בהכנסת אורחים דאברהם) וכן בכללות – "לעשות צדקה" (הכולל גם לבוש ובית).

23) ולהעיר אשר תפלה של ראש אחר שכבר לבשן אסור לשנותן לשל יד, משא"כ באם לא לבשן אדם (אף שגם אז אסור לשנותה לדבר חול). ראה מנחות לד, ב. רמב"ם הל' תפלין פ"ג הי"ז. טרשו"ע (ואדה"ז) סי' מ"ב ס"א. וכמה דינים כיו"ב.

24) ולהוסיף, דאף בזה"ז י"א דבר"ח מתחיל החיוב דלימוד דיני ומצוות הפסח בתורה (רשב"ג – תוספתא מגילה פ"ג, ב. פסחים ו, סוף ע"א ואילך. כן הובא בספר האורה לרש"י שם. ובכל בו (בפי"ה). אבל בפרש"י להגש"פ "הואיל ואנו שואלין בהל' הפסח קודם לפסח ל' יום כו". ובשבלי הלקט בסתמא "בהל' המועד קודם המועד" אבל ממשך "שהרי עומד (משה) בר"ח ומזהיר כו").

25) להעיר מטשו"ע סי' תפ"א ס"ב (ואדה"ז שם ס"א) "חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ובנפלאות כו" שמשמע (קצת) שהעסק בהל' פסח יש בו צד השווה לעסק ביצי"מ וסיפור ביצי"מ. וראה מכילתא ס"פ בא. גבורות ה' להמהר"ל סוף פ"ב. צל"ח ברכות יב, ב ד"ה מזכירין.

26) וע"פ הנ"ל מובנים דברי הגמרא (פסחים שם) דמצד הדין ד"שואלין ודורשין בהל' הפסח קודם לפסח כו" חל חיוב בייעור חמץ בתוך שלושים יום, לא לפני"ז.

27) בזמן דמבעוד יום יש כמה דרגות זו למעלה מזו: א) קודם חצות אף שאסור להקריב אז מצד לא תזבח על חמץ גו' (משפטים כג, יח) הרי לדעת בן בתירא כשר כשהקריבו (בדיעבד). וכל היום מקרי זמנו (ראה פסחים

חל חיוב הקרבת פסח²⁸ על הגברא

עצמו²⁹ (שהפסח הוא עיקר הגאולה), וע"ז נתחדש מ"בעבור זה" דהזכרת שם פסח מצה ומרור בשלימותה (היינו שלימות שם מצוה) הוא רק בעת הקיום בפועל ממש, "מונחים לפניך", בליל ט"ו³⁰ כשעוסק במצוה³¹ וחל עלי' חפצא של מצוה ממש³², משא"כ לפניך³³ נואפי' בקרבן פסח שהקריב מבע"י, כיון ש"לא

קח, א. זבחים יא, ב. ב. לאחר חצות אבל קודם הקרבת התמיד דאף שאסור אז להקריבו, מקרי זמן שחיטה, ראה פסחים ה, א תוד"ה לא תשחט נראה לקח טוב (להר"י ענגל) כלל ד. בית האוצר מערכת א' כלל קכא. ג) בין הערביים הזמן דחייב להקריבו בפועל. וראה לשון שבלי הלקט לקמן הערה 34.

28) וגם במצה ומרור י"ל שנתוסף בגדר חפצא "ביום ההוא" (ע"ז שבר"ח שהוא רק מצד ציווי והלכות), כי: א) מצה ומרור הם מצוה אחת עם הפסח והם מכשירי פסח (ראה פסחים ז, א. מכילתא הובא בשהמ"צ להרמב"ם מ"ע נו. וראה צפע"ג השלמה יד, ד. ל, ד. מהד"ת עד, א), וא"כ כמו שניתוסף בגדר החפצא דפסח "ביום ההוא", כן י"ל גם במצה ומרור.

ב) גם בזמן הזה אסור לאכול מצה ער"פ (ירושלמי פסחים פ"י ה"א. רמב"ם סוף פ"ו מהל' חו"מ. טוש"ע (ואדה"ז) או"ח סי' תע"א ס"ב (ס"ד) [ובפר"ח שם סוף סי' ק"ב בשם הרוקח (סי' רפ) "דאסור לאכול מצה בער"פ דכתיב בערב תאכלו מצות" - "משמע דס"ל דאסור מדאורייתא (וכמו בפסח) דהו"ל לאו הבא מכלל עשה כו"י. וראה פמ"ג (משב"ז) סי' תע"ב סק"א. הגהות "טוב ירושלים" לירושלמי שם. אבל דעת אדה"ז (שם) שהוא רק מדרבנן.]] וכן יש נוהגין במרור (רמ"א ואדה"ז שם (סי"א)), וא"כ איסורו חישובו (כבכורות י, א. פרש"י ביצה כז, ב. ד"ה חלה) [ולהעיר שמצינו כמה דיעות בזמן התחלת איסור אכילת מצה בע"פ: מליל יד (מלחמת ה' סוף פרק ג' דפסחים. ובח"י שם סק"ז שכ"ה משמעות המ"א); כל היום מעמוד השחר (רמ"א ושו"ע אדה"ז שם. ובמ"מ לרמב"ם שם שכן נראה מדברי הרמב"ם. ועוד); מזמן איסור חמץ ואילך. מד' שעות, משש שעות ולמעלה (ראה המאור שם. רא"ש שם סי"ו. ר"ן שם. ריטב"א פסחים נ, א. ועוד), וכמה טעמים בזה. ואכ"מ].

ג) "נהגו כל ישראל שלא ללוש המצות של מצוה עד אחר חצות היום בע"פ שהוא זמן הקרבת הפסח שמצות מצוה הוקשה למצות הפסח כו"י (שו"ע אדה"ז ריש סימן תנח מטוש"ע שם). ולכמה דיעות אסור באם אפה קודם, ראה טור שם. ובנו"כ.

ובספר הפרדס (האורה. מחזור ויטרי. ועוד) לרש"י "מצינו איסורא דאורייתא (לאפות מצה בערב שבת - בע"פ שחל בשבת) דהא הוקשו מצות לפסח כו"י מה

עשיית הפסח משבע שעות ומחצה ואילך אף עשיית מצה כן כו"י. ובספר האורה שם מסיים "מיכן סמכו רבותינו שלא לעסוק בבצק לצורך מצה קודם ביעור חמץ שנאמר לא תשחט על חמץ כו' לא תשחט הפסח כו' ואם לש קודם ביעור הרי הוא כיוצא בפסח שנשחט קודם ביעור חמץ".

וגם לדעת הגאונים (רבינו אליעזר ור' שמואל הכהן) שבדיעבד כשר כשאפה קודם חצות "לכתחילה יש לזוהר משום חביבה מצוה בשעתה" (טור שם. שבה"ל סי' רי"ג. ועוד). ולהעיר מל' השבה"ל שם "וראי' לדבר מיוצאי מצרים שלא אפו המצות מראש חודש אע"פ שנצטוו על פסח מצה ומרור מאז אלא המתינו עד שיצאו ממצרים דכתיב כו"י".

29) בספר האורה "יכול מבעוד יום משעת זמן הפסח", ובפרש"י להגש"פ "שאתה שוחט וכו"י. ועד"ז הוא בשבלי הלקט. אבודרהם. כל בו. ועוד.

30) ראה שו"ת תרומת הדשן סי' קל"ז. ובשו"ע אדה"ז סי' תע"ג ס"ג: "בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך לשם חובה".

31) כן משמע להגירסא כמו"ש במכילתא "לפניך על שלחנך", משא"כ להג"י המובאה בהגש"פ (וראה שינוי הל' דתרוה"ד ואדה"ז שבהערה הקודמת). וראה הגש"פ הוצ' קה"ת על הפסקא "יכול מר"ח".

32) ראה ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג עשה לג (קפז, ד).

33) להעיר בכהנ"ל מהשקו"ט הידוע האם יש חיוב המצוה על האדם גם לפני זמן המצוה. וראה צפע"ג על הרמב"ם הל' שבועות (פ"ה הט"ו) שמחלק בין סוכה ומצה. וראה לקח טוב כלל ו (לא, א ואילך). שד"ח אסיפת דינים מע' יו"כ סי' א' סק"י. לקו"ש ח"ח ע' 63 בהערה.

טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סי' י"ז, ס"ב (א)), דמ"מ רשאין לעשות כמה מצוות³⁶, וא"כ יל"ע טובא אי גדר שם מצוותן יהי' רק כמו גדר מצוות שקודם מ"ת שיהי' חלות ושם רק על עשיית הגברא ולא על החפצא, או דלמא כיון שכבר צייתה תורה והחילה על חפץ זה החלות הראשונה שע"י הצייווי (מה שחפצא זה הוא ראוי למצוה, כנ"ל בארוכה ע"פ המכילתא), שוב יוכל כל העושה בחפצא זה מצוה (במקום שהחשיבוה לעשיית מצוה, שמברכין עלי' וכיו"ב) להחיל עליו גם³⁷ כל דיני חפצא של מצוה³⁸, גם אם עושה בדרך של "אינו מצווה ועושה".

ונפק"מ להלכתא בכמה דברים, כגון:

א) אתרוג של מצוה דאתקצאי לכולי יומא ואסור באכילה (וכיו"ב) כל שבעה (סוכה מו, ב³⁹. רמב"ם סוף פ"ז מהל' לולב. טושו"ע או"ח סי' תרס"ה ס"א) - דצ"ע אי באתרוג של

36) וכ"ה להלכה שכל המצוות רשות בידן לקיים, תוד"ה דלמא (עירובין צו, א), תוד"ה הא (ר"ה לג, א). רמב"ם הל' ציצית פ"ג ה"ט. רא"ש ר"ן לר"ה שם. המחבר בשו"ע או"ח סי' תקפ"ט ס"ו.

37) ובפרט לפי דעת ר"ת (תוס' עירובין ור"ה שם. ובכ"מ. רא"ש ר"ה פ"ד ס"ז. ר"ן ר"ה שם. ראב"ד הלכות ציצית שם. וכן הוא המנהג - רמ"א (ואדה"ז) או"ח סי"ז ס"ב (ס"ג), סי' תקפ"ט ס"ו (ס"ב)) שמברכות על כל מ"ע שהז"ג "וצוננו". שו"ת צ"צ או"ח ס"ג.

38) ולהעיר משו"ע אדה"ז סי' תפ"ט ס"ב (ממ"א שם סוסק"א) "שמו הנשים מצוה זו עליהם חובה". וראה מנ"ח מצוה שו.

39) ולהעיר מלי' רש"י שם ד"ה תינוקת דוקא.

בא מתחילתו אלא לאכילה" (פסחים עו, ב), שלמות שם מצוותו היא בעת חיוב אכילתו³⁴ כלילה על מצות ומרורים³⁵].

המורם מזה דע"י ציווי התורה כבר חל שם וחלות מצוה או איסור על החפצא. ורק אחר הציווי בכח הגברא לשנות החפצא ולהחיל עליו דיני תשמישי מצוה, תשמישי קדושה וכיו"ב.

יחקור אי שייך דין חפצא במצוות שנעשו ע"י פטור היכא שהחשיבו מעשהו למצוה, ויסיק דזהו שחידש ר' יוסף שהי' סומא ופטור מן המצוות

והנה, בהא דאמרינן שאחר שנצטוו ישראל נתחדש הגדר דחפצא של מצוה - יש לחקור, אי עתה אחר שנאמר הצייווי דמצוה פלונית, שוב יוכל כל איש מישראל גם מי שאינו מצווה ועושה להחיל שם מצוה על החפצא או לאו. וכגון נשים הפטורות ממ"ע שהזמ"ג (משנה קדושין כט, א. רמב"ם הלכות ע"ז פ"ב ה"ג.

34) ראה שבלי הלקט שצוין בפנים ס"ב: למדת שמצות ההגדה בשעת אכילתו של פסח ולא בשעת אזהרתו ולא בשעת לקיחתו ולא בשעת שחיטתו.

35) ולהעיר בכהנ"ל מצפ"ע"נ מהד"ת (מ, א. עז, א) דמחלק בין מצוה ומרור (וכמה מצות) אם נעשה חפצא דמצוה לפני מעשה המצוה או שנעשה בעת קיום המצוה. ועד"ז באיסורים - ראה צפ"ע"נ הל' מאכלות אסורות פ"ב הכ"ה. הל' תרומות (ל, א).

מחוייב כלל במצוות ("לא מפקדינא") גם לא מדרבנן (שלכן הי' שמח ביותר אי הלכתא כר"י)⁴³.

וזוהו עומק דבריו בפסחים, דמיום מ"ת שנצטוו ישראל על התורה ("האי יומא דקא גרים") - אפי' הוא שהי' סומא ופטור, יכול לפעול שם מצוה נוכ"מ לכאו' מדבריו בב"ק "מריש הו"א כו' וקא עבידנא מצות", דו"ק היטב דאת"ל דאי"ז מצוה כלל היאך ס"ד דגדול אינו מצוה ועושה, וכ"מ גם מדקאמר "דכי מפקדינא אית לי אגרא טפי". ועיי"ע בל' הר"ן ר"ה לג, א גבי שי' ר"ת דנשים מברכות אמ"ע שהזמ"ג, "מדאמר כו' גדול המצווה ועושה כו' אלמא דמי שאינו מצווה ועושה נמי יש לו שכר הלכך בכלל מצוה הן", ולהלן שם "דכיון שהאנשים נצטוו ואף הן נוטלות שכר". וראה ל' רבינו הזקן בשולחנו או"ח סי' [ז].

וזוהו שהדגיש רש"י "שלמדתי תורה ונתרוממתי" (דלכאו' אי"מ הדגשתו בתיבה זו, ודי שיאמר שלמד תורה ובזה

אשה גם איתא להא דינא דאתקצאי כיון שנעשתה בו מצוה ממש או לאו⁴⁰.

ב סומא (ר"ל), דלדעת ר' יהודא (ב"ק פז, א) פטור מכל המצוות⁴¹ והוי אינו מצווה ועושה - ג"כ צ"ע עד"ז, אי יכול להחיל על החפצא כל הדינים⁴².

וי"ש לומר, דזהו מה שרצה רב יוסף לחדש בדבריו "אי לאו האי יומא כו'".

דהנה איתא בב"ק (סז): "אמר ר' יוסף מריש הוה אמינא מאן דאמר הלכה כר' יהודה דאמר סומא פטור מן המצוות קא עבידנא יומא טבא לרבנן מ"ט דלא מפקדינא וקא עבידנא מצוות, והשתא דשמעית להא דר' חנינא דא"ר חנינא גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה מאן דאמר לי אין הלכה כר"י עבידנא יומא טבא לרבנן מ"ט דכי מפקדינא אית לי אגרא טפי". חזינן, דנסתפק ר' יוסף אי הלכה כר' יהודא דסומא פטור או כרבנן דסומא חייב. וגם חזינן דס"ל לר' יוסף דאליבא דר' יהודא אין הסומא

40 ולדעת הט"ז (ובאר היטב) שם סק"א השאלה היא אם אפילו ביום ראשון קודם שנטלה למיפק בה יש איסור מוקצה. אבל ראה מחה"ש שם סק"א. פמ"ג לט"ז שם. וראה בכורי יעקב שם סק"א.

41 ומשמע דפטור גם ממצות ל"ת, כדמוכח ממ"ש התוס' (ב"ק שם ד"ה וכן הי' הב'. ד"ה דלמא עירובין צו, סוף ע"א. ד"ה מי מגילה כד, סוף ע"א) "ה"ל כמו נכרי שאין נוהג בתורת ישראל כלל". וראה שד"ח קונט' הכללים מערכת סמך כלל סו. דברי חכמים סס"ט. וש"נ.

42 וסומא גרוע מאשה שהרי פטור גם ממ"ע שאין הזמ"ג ולדעת התוס' שבערה שלפנ"ז גם מלאווין.

43 בתוס' (במקומות שנסמנו בהע' 41 ור"ה לג, א ד"ה הא) דצ"ל דסומא חייב מדרבנן. אבל (נוסף ע"ז שלדעת כמה (ראה אתונן דאורייתא כלל יו"ד) אין דרבנן שייכת להחפצא) - דעת חידושי הרשב"א ב"ק שם דלר' יהודא פטור לגמרי מכל המצוות ואפי' מדרבנן והיינו דרב יוסף דקאמר דאנא לא מפקדינא ועבידנא. וגם ההוכחה מפסחים קטז, ב דחי בתוס' (עירובין ר"ה שם) דאפילו רשות יכול להוציא. וראה ריטב"א קדושין (לא, א) ד"ה ויש דוחין דלעולם.

וזוהו דיוק הלשון דר' יוסף "האי יומא דקא גרים" ולא אמר "אי לאו האי יומא" סתם, שבזה הדגיש שמדובר כאן על דבר שנגרם כתוצאה מציווי ונתינת התורה ביום זה ("יומא דקא גרים") ולא רק על נתינת התורה עצמה (שהיא ה"יומא" עצמו) - דמיירי כאן במה שמלבד עצם הציווי נסתעף מן הציווי באותו יום להיות חלות על כל חפצים הראויים למצוות להיות בהם שם מצוה. ועוד זאת נגרם גם ביום זה גמר גירות ישראל (שנכנסו תחת כנפי השכינה)⁴⁶ וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי (יבמות כב, א. וש"נ), שנתקדש גוף ישראל בקדושת התורה ונעשו "גוי קדוש"⁴⁷ (יתרו יט, ו) - ולכך ניתנה בו⁴⁸ היכולת מאותו היום ואילך להתקדש ולהתרומם בעצמו בקדושת התורה ע"י

שונה משאר יוסף שבשוקא שהם לא למדו), שכוונתו לומר דאצל ר' יוסף נתחדש בגדר לימודו בתורה אף יותר ממי שלמד תורה קודם שניתנה בסיני, כיון שעתה - כשם שבשאר מצוות נפעל חלות ומעלה על החפצא ובעשייתה מתקדש החפצא בדין תשמישי מצוה וכיו"ב, הוא הדין במצוות ת"ת דאחר מ"ת נגרם עליו ורוממות בה' לומר להיות חל עליו בעצמו קדושת ושם התורה⁴⁴ - "ונתרוממת". והחידוש המיוחד בזה אצל ר' יוסף יותר משאר לומדי תורה אחר מ"ת, הוא בזה שהי' פטור ואעפ"כ יכל לבוא למעלה זו כיון שדבר זה כבר נגרם מעצם הציווי שניתן בסיני ("האי יומא דקא גרים"), משא"כ בשאר ישראל שהחלות שיש ע"י מעשיהם נגרם גם בצירוף ענין ה"ציווי" שיש בהעשי' עצמה שהיא בדרך ד"מצווה ועושה", כדלעיל⁴⁵.

שבפנים י"ל שבזה נרמז שכללות פעולת התורה הוא "יוסף" להוסיף ולהחיל קדושתה על חפצים שבעולם, אלא שקודם מ"ת היתה הפעולה והקדושה רק על הגברא, והחפצא דהעולם נשאר "שוקא" שלא נשתנה ע"י הלימוד והקיום, ודוקא ע"י האי יומא נתהפך החפצא משוק לקדושת מצוה וכיו"ב.

וברע"ק ור"נ (דלעיל הערה 8), מצינו דגם בהיותם בשוק (היינו מבלי התורה) הי' רע"ק צניע ומעלי (כתובות סב, ב) ור"נ הי' בו יראת חטא (שלהי סוטה). וראה שבת קנו, ב).

(46) ראה יבמות מו, ב. כריתות ט, א. רמב"ם הלכות איסורי ביאה פ"ג בתחלתו. פרש"י משפטים כד, ו.

(47) ונאמר כמ"פ (ואתחנן ז, ו. ראה יד, ב) "כי עם קדוש אתה".

(48) ועפ"ז מובן שבעכו"ם אין שייך זה. וראה לעיל הערה 13. וראה שבת קמו, ריש ע"א.

44) משא"כ ר"נ קדושין (לג, סוף ע"א) דקאמר "אי לאו תורה" דלא קאי במעלת ורוממות עצמו אלא "בשביל תורה". ולהעיר מדעת רב יוסף (שם לב, סוף ע"א) "אפילו הרב שמחל על כבודו כבודו מחול". וי"ל דכיון דנתרוממתי הוא שינוי חפצא בו הרי יכול למחול. וראה שם "תורה דילי" היא. ואכ"מ.

45) וי"ל שזהו מה שרמז ר' יוסף בלשונו "כמה יוסף איכא בשוקא" ולא אמר בסתם "כמה אינשי איכא בשוקא", שנראה כאילו שמו נוגע לענין זה (ועד שהדגיש רש"י "הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף", שנשמע דשמו נוגע כאן). וגם מהו שאמר "בשוקא" ולא "כמה יוסף איכא" סתם (ואין לומר שרק הדגיש גדול ריחוקו מאלו שבשוק, שהוא בביהמ"ד והם בשוק - דהא אי לאו האי יומא לא הי' במציאות ביהמ"ד, ובכל מקום הי' "שוק" - ההיפך דביהמ"ד) - ולהביאור

בבא בן בוטא שסומא הי' (ב"ב ד, ריש ע"א), ולמה לא מצינו מי שיקדים את ר' יוסף לומר "אי לאו האי יומא כו"? (ובדוחק יש לתרץ דכל קודמיו סברו כרבנן דר' יהודא, דסומא חייב במצוות).

ולזה נראה להוסיף דמאמר ר' יוסף כאן קשור בעוד דבר שנתייחד בו ר' יוסף, והוא מה שאמרו עליו (ברכות סד, א. הוריות בסופה) ש"סיני" הי' נקרא, ובסנהדרין (סב, א) איתא "קרי ר"י אנפשי" ורב תבואות בכח שור⁵⁰, וכפרשיי (הוריות שם) ש"משניות וברייתות סדורות לו כנתינתן מהר סיני", ולכך שלחו מתמן ד"סיני עדיף דאמר מר הכ"ל צריכין למרי חטיא" (ברכות והוריות שם) ומינהו לראש ישיבה וכו'.

ועפ"ז יש לבאר כוונת ר' יוסף כאן, דאף למ"ד סומא פטור מן המצוות (שכנ"ל, הי' זה אצל ר' יוסף בגדר ספק), מ"מ ר' יוסף שהי' סיני שהכל היו צריכין לו, גם אלו המצווין ועושין, א"כ, ודאי שהי' לו חלק במצוותם שהיתה בדרך מצווה ועושה, ושוב היתה אצלו החלות שעל החפצא בשלימותה כמו אצל אלו המצווין ועושין. וזהו שרצה להדגיש דאף שבסומא בד"כ אינו ממש בשלימות (כיון שחסר אצלו בענין ה"ציווי" הגדר דמצווה ועושה, כנ"ל), אבל אצלו

לימודו בה, עוד יותר ממה שנתקדש ביום הציווי⁴⁹.

יבאר דלר' יוסף בלימודו היתה גם המעלה דמצווה ועושה, להיות הכל צריכים לו

אמנם, עדיין מצינו לדקדק בזה, דלביאור הנ"ל נמצא שכל חידוש ר' יוסף יותר משאר הלומדים הוא רק שגם הוא יכול לבוא לאותו גדר לימוד שבכל שאר הלומדים, אבל לא שבו ישנה מעלה מיוחדת ויתירה עליהם. וכיון שנתבאר לעיל דכל מה שגם הוא יכול לבוא לזה הוא מחמת ענין ה"ציווי" – א"כ ודאי במי ש"מצווה ועושה" יהי' הדבר המסתעף מן הציווי יותר בשלימות, ומלישנא דר' יוסף לא נראה שבא לומר רק שגם הוא יכול להיות כשאר לומדים (וגם זה גופא – לא בשלימות כמותם)!

וגם יש עדיין לדקדק במה שנתבאר דמה שייחד ר' יוסף עצמו יותר מאחרים, הוא להיות בו החידוש הנ"ל דאף שהי' סומא ופטור מ"מ יכול לבוא לגדר הנ"ל – עדיין צ"ע בזה, דהא ר"י לא הי' הסומא הראשון בכל התנאים והאמוראים (וכגון

(49) ועפ"ז יומתק מה שהוסיף רש"י פסחים שם "שלמדתי תורה (ונתרומתני)", וי"ל שמקורו הוא מל' הגמרא "קא גרים" ולא רק "האי יומא".

(50) ראה תוד"ה ורב תבואות שם.

(משא"כ בבבא בן בוטא⁵¹ או אחרים
שקדמוהו – לא מצינו שהיו בגדר ד"הכל
צריכין כו").

(51) אף שהי' דיינן (ראה סדר הדורות בערכו).

ע"י יום מ"ת שחידש הגדר דחלות על
החפצא – שוב יכול הי' לבוא לשלימות
בזה ("ונתרוממתי") יותר משאר סומין
אף שאינו מצווה, כיון שהמצווין צריכין
לו ויש לו חלק במצוה של מצווה ועושה.

